

DE WESPENDIEF IN DRENTHE

inventarisatie, methodiek en resultaten 1985/1986

Willem van Manen en Henk Nijmeijer

Inleiding.

In 1984 werd het idee opgevat om een deel van Drenthe te inventariseren op het voorkomen van de Wespendif (Pernis Apivorus) als broedvogel. De drijfveer hierachter was de gedachte dat de tot dan toe bekende verspreiding in Drenthe niet meer in overeenstemming was met de realiteit en daarnaast de weinig voorhanden zijnde gegevens over broedbiologie. Om één en ander te realiseren, was het de bedoeling zoveel mogelijk territoria en vooral nesten vast te stellen. Deze doelstelling vereiste een nieuwe aanpak, omdat de gebruikelijke methodes voor het inventariseren van de Wespendif, aan de hand van waarnemingen van balts, voedselvluchten, pas uitgevlogen jongen en oude nesten zoals omschreven in Husting et al (1985), slechts toereikend zijn voor het inventariseren van territoria. Vooral in de grote aaneengesloten Drentse bossen leveren deze waarnemingen voor onze doelstelling vaak onvoldoende informatie.

Voor het zoeken van nesten moeten de bossen systematisch worden uitgekamd hetgeen een bijzonder tijdrovende aangelegenheid is.

Algemeen.

Wat vorm en grootte betreft, vertoont de Wespendif veel gelijkenis met de beter bekende Buizerd (*Buteo buteo*). De leefwijze is echter totaal anders. De Wespendif voedt zich voornamelijk met sociaal levende wespen, waarvan hij de nesten opspoort, eventueel uitgraaft en het broed uit de wesperaten eet. Aanvullingen op het menu worden gevormd door amfibieën, jonge vogels, reptielen en in mindere mate kleine zoogdieren en vruchten (Cramp & Simmons 1980). Door dit specialistische menu is de Wespendif gedwongen om ons land in de herfst te verlaten en de winter in Centraal-Afrika door te brengen. Nadat de vogels, ongeveer begin mei, op de broedplaatsen zijn teruggekeerd,

wordt vrijwel direct met balts en nestbouw begonnen (Holstein 1944). Het nest is soms een oud nest een andere roofvogel, maar meestal wordt een nieuw nest gebouwd (Cramp & Simmons 1980). Het nest bevindt zich doorgaans hoog in de boom. In Europa blijkt er een voorkeur te bestaan voor loofbomen (Cramp & Simmons 1989). De eieren (1-3, meestal 2) worden gemiddeld 34 dagen bebroed alvorens de jongen uitkomen. De jongen worden hoofdzakelijk met wespelarven gevoed en vliegen na ongeveer 40 dagen uit. Na het uitvliegen blijven ze nog ca 2 weken in de omgeving van het nest (Holstein 1944).

Enkele van de genoemde eigenschappen, samen met een aantal specifieke aardigheden, maken de Wespendif tot een moeilijk te inventariseren broedvogel en het nest is moeilijker te vinden dan dat van andere roofvogels. Doordat de Wespendif voornamelijk in bossen fourageert, vertoont hij zich weinig in open gebieden. De waarnemingskans is dus beperkt. Deze kans wordt nog eens verkleind doordat hij pas in zijn broedgebied terugkeert als het blad al aan de bomen zit.

Een nieuw gebouwd nest wordt door het bladerdak vaak moeilijk ontdekt. De baltsperiode is kort, 10-12 dagen (Holstein 1944). De korte duur van de balts vermindert de trefkans. In het nestgebied ontbreken de voor vele andere roofvogels zo karakteristieke en opvallende plukresten. In het broedseizoen ruit de Wespendif slechts enkele slag- en staartpennen en deze bieden daarom zelden een houvast voor het vinden van een nest. In het algemeen zijn zowel de oudervogels als de pas uitgevlogen jongen zwijgzaam. De jongen deponeren hun uitwerpselen op de nestrand, waardoor niet de voor andere roofvogels zo kenmerkende excrementenkring onder het nest ontstaat. Duidelijk mag zijn dat de inventarisatie van criteria en het vinden van nesten bij de Wespendif geen eenvoudig karwei is.

Methode.

Volgens Van Dijk en Van Os (1982) wordt de Wespendif in de broedtijd vooral in grote aaneengesloten bossen gevonden. Op grond hiervan is besloten alleen de bossen met een oppervlakte van meer dan 250 ha in het onderzoek te betrekken en kleinere bossen alleen dan wanneer daar in het verleden territoria werden vastgesteld.

De inventarisatie berust op dezelfde principes als die zijn beschreven in

Hustings et al (1985). In de winter worden oude nesten gekarteerd. In het broedseizoen worden deze nesten gecontroleerd en wordt er naar balts, voedselvluchten en rondvliegende jongen gekeken. Door op een hoog punt te gaan zitten, waardoor er over de boomtoppen kan worden gekeken is het mogelijk de vogels eerder te ontdekken en langer te volgen bij hun vliegverrichtingen boven het bos. De gedragingen kunnen dan beter worden geïnterpreteerd en de nesten efficiënter worden gezocht. Voorbeelden van hoge waarnemingsposten zijn brandtorens en hoge bomen, vooral *Abies grandis* en Douglas, met sterke takken in de top.

Eénmaal zittend op een hoog punt is het zaak om onafgebroken de lucht af te zoeken naar Wespddieven, waarbij een goede kijker noodzaak is. De waarnemingsuren werden beperkt tot de ochtend omdat na 3 à 4 uur turen de concentratie vermindert. Ook de activiteit van de Wespddief neemt in de loop van de ochtend af, met uitzondering van een korte periode in de namiddag (Bijlsma 1986).

Bij het zoeken naar nesten worden in eerste instantie de oude bosopstanden doorzocht. Moeilijk doorkijkbare bomen krijgen veel aandacht. Naast nesten wordt ook gelet op de aanwezigheid van ruiveren en wesperaten, die een enkele keer in de buurt van het nest te vinden zijn en die het ontdekken van de nestplaats kunnen vergemakkelijken.

In 1985 werd van 10 juli tot 10 augustus gedurende 20 dagen door gemiddeld 4 personen aan de inventarisatie besteed.

In 1986 liep het onderzoek van 4 juli tot 24 augustus en werd er door gemiddeld 2 personen 27 dagen besteed aan de Wespddiefinventarisatie.

Wespddieven worden pas enkele uren na zonsopgang actief, hetgeen waarschijnlijk verband houdt met de activiteit van hun hoofdvoedsel, wespen (Holstein 1944) en met de ontwikkeling van thermiek. De bevindingen wezen inderdaad uit dat pas enkele uren na zonsopgang de eerste Wespddief zich boven het bos vertoont.

De vliegbanen van de Wespddieven werden in kaart gebracht, waarbij ook de gedragingen tijdens het vliegen werden genoteerd. Deze gedragingen kunnen globaal worden onderverdeeld in balts, cirkelen, overvliegen en voedselvluchten. Onder balts wordt verstaan: het hoog boven het lichaam vibreren met de vleugels (door ons "vlinderen" genoemd), uitgebreid beschreven door

Bijlsma (1986). Cirkelen is het hoog opschroeven van de vogel(s). Bij overvliegen vliegt de Wespendif op geringe hoogte boven het bos, soms ook tussen de boomtoppen. Bij een voedselvlucht wordt voedsel in de poten vervoerd. Vaak kan een combinatie van gedragingen waargenomen worden. Tijdens balts en voedselvluchten wordt bijvoorbeeld veelvuldig gecirkeld en bij slecht weer vinden de voedselvluchten laag boven het bos plaats en gaan dan zelden gepaard met cirkelen. Bij de interpretatie zijn overvliegen en cirkelen ondergeschikt aan balts en voedselvluchten. De eerste geven slechts een indicatie voor het aanwezig zijn van een paar of een enkele vogel. Zij geven echter geen aanwijzing omtrent de nestplaats. Balts geeft die indicatie wel, maar alleen dan, wanneer dat laag boven het bos gebeurt. Wespendifen die op grote hoogte balsten, kunnen dat tot op drie kilometer van het nestplaats doen. Laag boven het bos baltsende vogels bevinden zich vaak op niet meer dan enkele honderden meters van het nest. Plaatsen waar de Wespendif na de balts het bos induikt, geven soms ook een aanwijzing. Voedselvluchten leiden altijd naar het nest, waarbij de vogels zelden meer dan een paar honderd meter van het nest het bos induikt. De plaats vanwaar hij, meestal enkele minuten later, weer opstijgt geeft nauwkeuriger aan waar zich het nest bevindt. Een probleem bij voedselvluchten is dat het soms moeilijk is om vast te stellen of een vogel prooi vervoert. De prooi wordt vaak dicht onder het lichaam gedragen. Bij voedselvluchten worden in het algemeen door de Wespendif grote afstanden afgelegd. Van 14 voedselvluchten bleek de gemiddelde lengte 2.0 km te bedragen, variërend van 0.8 km tot 3.2 km. De frequentie van de voedselvluchten bedraagt in het begin van de jongenperiode meestal 3-6 keer per dag, oplopend naar 7-9 keer per dag naarmate de jongen ouder worden (Munch 1953).

Balts- en voedselvluchten geven in juli en augustus naast informatie over de nestplaats, ook aanwijzingen over het broedsucces. Uit bevindingen blijkt dat de in juli baltsende vogels vaak een nest zonder jongen of eieren bezetten. Bij deze paren zijn geen voedselvluchten waargenomen. Bij broedparen die wel jongen grootbrachten is slechts eenmaal balts waargenomen.

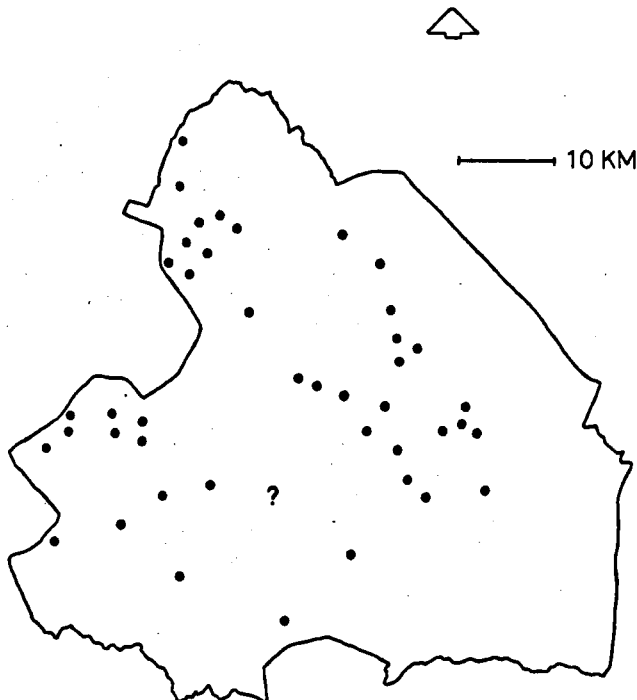
Ook Cramp & Simmons (1980) veronderstellen dat niet-broedende Wespendifen gedurende de zomermaanden frequenter baltsen dan paren die jongen grootbrengen.

Resultaten.

In 1985 werden 16 territoria vastgesteld. In 5 territoria werd een nest gevonden. In het seizoen 1986 werden 15 territoria vastgesteld, waarin 9 nesten werden gevonden. Buiten de door ons bezochte gebieden werden door anderen in 1985 18 territoria vastgesteld en in 1986 17.

Het totaal aantal vastgestelde territoria in Drenthe in 1985-1986 is 44. Hierbij zijn slechts de elkaar uitsluitende paren geteld. Dit resulteert in een dichtheid van 0.02 paar/100 ha.

In 1985-1986 bevond zich 73% van de vastgestelde territoria in bossen groter dan 250 ha. De ligging van deze bossen bepaalt in sterke mate de verspreiding (figuur 1). De resterende territoria werden in kleinere bossen vastgesteld. Deze kleinere bossen lagen (2 territoria uitgezonderd) in de nabijheid van grotere bossen. De uitzonderingen betroffen geïsoleerde oude parklandschappen.

Figuur 1 Broedvogelverspreiding van de Wespindief in Drenthe in de periode 1985 - 86

Gebleken is dat de Wespendifief er de voorkeur aan geeft, zijn nest te bouwen in oudere gemengde halfopen percelen. Nesten werden gevonden in Douglas (9x), Grove den (2x), Fijnspar (3x) en Zomereik (1x).

Nesten die in 1985 en 1986 zijn gebruikt zijn als 1 nest geteld.

De gemiddelde hoogte in de boom van deze 24 nesten bedroeg 14.2 meter, variërend van 8.5 tot 21 meter.

In de meeste bossen genoot de Douglas als nestboom een duidelijke voorkeur. Opmerkelijk was dat in de grote Grove Dennebossen de voorkeur uitging naar de Grove den als nestboom, ook wanneer er op het oog geschikte Douglas aanwezig was.

In 1985 werd bij 12 paren het broedsucces vastgesteld: 6 paren (50%) brachten alle 2 jongen groot.

In 1986 waren 13 van 15 paren (87%) succesvol in het grootbrengen van ieder 2 jongen.

Toetsing van de methode.

Er kan geen vergelijkingsmateriaal voor wat betreft tijdsinvestering met andere methodes worden gevonden. De gependeerde tijd wordt niet vermeld in publicaties en vaak zijn inventarisaties niet uitsluitend op een bepaalde vogelsoort gericht. De tijdsinvestering van dit onderzoek is opgenomen in tabel 1.

TABEL 1

Aantal dagen gezocht	1	2	3	totaal
territoria met nestvondst	5	2	3	10
territoria zonder nestvondst	9	2	5	16
totaal aantal territoria	14	4	8	26

Tijdsinvestering in relatie tot resultaat bij Wespendifiefinventarisatie in Drenthe 1985/86.

De betrouwbaarheid van de inventarisatiemethoden is in augustus 1985, gedurende 4 dagen getest in Zuidwest-Drenthe. In dit gebied worden de paren vastgesteld met behulp van de BSP-methode bestaande uit 2-5 bezoeken in mei, 2-4 in juni, 1-2 in juli en aanvullende waarnemingen uit begin augustus. Alle waarnemingen, behalve die van overtrekkende Wespdiëven worden genoteerd. Bij de interpretatie worden alle zekere en waarschijnlijke broedgevallen geteld; éénmalige waarnemingen alleen in juli, juli of de eerste helft van augustus.

In 6 vastgestelde territoria, alsmede 2 potentiële broedplaatsen, werd met behulp van de in het kader van dit onderzoek ontwikkelde methode, opnieuw geïnventariseerd. In 4 territoria werden onder goede weersomstandigheden (warm en zonnig) 4 paren volgens deze methode bevestigd, waarbij 1 nest werd gevonden. In de overige 2 territoria werden onder matige weersomstandigheden (wind, bewolking en koud) geen Wespdiëven gezien. De 2 potentiële biotopen leverden onder goede weersomstandigheden geen Wespdiëven op.

Uit het voorgaande kan voorzichtig worden geconcludeerd, dat zowel de methode beschreven in dit artikel, als de ter plaatse toegepaste BSP-methode, redelijk betrouwbaar zijn voor het inventariseren van territoria.

Vergelijking resultaten.

Vijf recente inventarisaties in Nederland, leveren dichtheden op variërend van 0.03 tot 0.16 paar/100 ha, met een gemiddelde van 0.09 paar/100 ha (Bijlsma 1986). De gevonden dichtheid van 0.02 paar/100 ha in Drenthe is daarbij vergeleken laag.

Volgens Kostrzewa (1985) is de verhouding van het aantal paren op alleen

het beboste deel van het onderzochte gebied een betere maat voor het vergelijken van dichtheden. Omgerekend naar deze verhouding lopen de dichtheden minder uiteen, van 0.16 tot 0.75 paar/100 ha. bos, met een gemiddelde van 0.25. De Drentse dichtheid van 0.18 paar per 100 ha. bos is in dit geval niet afwijkend van de elders genoemde dichtheden.

Aantalsverloop.

In 1973 werd voor het eerst een waarschijnlijk broedgeval van de Wespindief in Drenthe vastgesteld. De inventarisaties in 1975-1980 brachten een broedbestand van 22-27 territoria aan het licht (Van Dijk & Van Os 1982). In 1985-86 blijkt het aantal gegroeid te zijn tot 44 paar. Deze Drentse populatiegroei kan worden verklaard door het ouder en voor de Wespindief geschikt worden van de Drentse bossen en het meer binnendringen van loofbomen in deze bossen (Van Dijk & Van Os 1982). Het moet echter niet uitgesloten worden dat in de jaren zeventig en daarvoor menige Wespindief over het hoofd is gezien. Materiaal over populatie-ontwikkelingen bij de Wespindief is schaars. Bijlsma (1986) meldt dat de door hem onderzochte populatie op de Zuidwest-Veluwe over de periode 1974-83 schommelde tussen de 9 en 17 paar. Een populatie in de Zuidoost-Achterhoek vertoonde in de periode 1980-83 een soortgelijke schommeling (Vogelwerkgroep Zuidoost-Achterhoek 1986). Op grotere schaal melden zowel Glutz von Blotzheim (1971) als Cramp & Simmons (1980) dat de Europese populatie stabiel is, hoewel lokale schommelingen voorkomen. In Noordoost-België werd bij een populatie in een tijdsbestek van 13 jaar een groei van 1 naar 4-5 paar vastgesteld (Draulans 1984).

Broedsucces.

Het broedsucces van de Wespindief in Drenthe (tabel 2) is vergeleken met de resultaten uit andere gebieden. Het percentage geslaagde nesten in Drenthe blijkt weinig af te wijken van het gemiddelde. Zowel het aantal jongen per paar als het aantal jongen per geslaagd nest is in Drenthe aan de hoge kant. De oorzaak hiervan is onduidelijk.

TABEL 2

Broedsucces van de Wespindief (*Pernis Apivorus*) in een aantal Europese gebieden.

gebied	aantal nesten	% succes	aantal jongen p/paar	aantal jongen per gesl/nest	bron
ZW-Veluwe	90	80	1.16	1.44	Bijlsma(1986)
NO-België	21	71	1.19	1.67	Draulans(1984)
omg. Keulen	45	55	1.04	1.81	Kostrzewa(1985)
omg. Berlijn	16	63	1.00	1.60	Wendland(1953)
mid. Duitsl.	17	88	1.53	1.73	Meb&Link(1969)
Drenthe	27	70	1.41	2.00	dit artikel
TOTAAL	216	73	1.19	1.63	

Samenvatting.

In 1985-86 werden de grotere bossen in Drenthe geïnventariseerd op de Wespindief als broedvogel. Een nieuwe methode werd toegepast, waarbij de onderzoeker vanaf een hoog punt (brandtoren of boom) de gedragingen van de Wespindief observeert. Deze methode vergemakkelijkt het vinden van nesten. In totaal werden 44 territoria vastgesteld (0.02 paar/100 ha en 0.18 paar/100 ha bos). Na een snelle groei is nu de dichtheid vrijwel gelijk aan die in andere Nederlandse (bos)gebieden.

Van de vastgestelde territoria bevond zich 73% in bossen >250 ha.

Van 34 paar werd het broedsucces vastgesteld. 70% van de paren bracht gemiddeld 2.0 jongen groot.

Het percentage geslaagde broedgevallen wijkt niet af van dat in andere onderzochte gebieden, het aantal jongen is aan de hoge kant.

Dankwoord.

De volgende mensen hebben ons geholpen met het verzamelen van de gegevens
Een aantal van hen heeft uren moeten turen boven in een boom of een
brandtoren.

Leden van de Jeugdvogelwerkgroep Zuidlaren, in het bijzonder
Wout van Pijkeren, Johannes Bos, Matthijs Smaal, Patrick Martens en
Gerjon Gelling;

Arend van Dijk, Klaas van Dijk, Rinus Dillerop, Hans Esselink,
Bertus van Manen, Frank de Roder, Henk Wessels, Staatsbosbeheer,
Provinciale Planologische Dienst van Drenthe, Werkgroep Roofvogels Noord-
en Oost-Nederland.

Onze speciale dank gaat uit naar Rob Bijlsma en Arend van Dijk, die ons
verhaal hebben bekritiseerd en van nuttige opmerkingen voorzien.

Literatuur.

- Bijlsma, R.G., 1986. Voorkomen en broedbiologie van de Wespindief
(*Pernis apivorus*) op de Zuidwest-Veluwe en in de Zuidoost-
Achterhoek, *Limosa* 59: 61-66.
- Bijlsma, R.G. & Roder, F. de, 1985. Broedvogelinventarisatie noorde-
lijk Oost-Drenthe. Rapport PPD-Drenthe.
- Bijlsma, R.G. & Wessels, H., 1986. Broedvogelinventarisatie Noordwest
Drenthe, Rapport PPD-Drenthe.
- Cramp, S. & Simmons, K.E.L. ed. 1983. *The Birds of the Western Palearctic*
vol. II. Oxford University Press, Oxford.
- Dijk, A.J. van & Os, B.L.J. van, 1982. *Vogels van Drenthe*. Van Gorcum,
Assen.
- Draulans, D., 1984. On the colonisation of a new breeding area by
Honeybuzzards (*Pernis apivorus*). *Le Gerfaut* 74: 393-397.
- Glutz von Blotzheim, U.N., Bauer, K.M. & Bezel, E. 1971. *Handbuch der*
Vogel Mitteleuropas, Band IV. Akademische Verlagsgesell.
Frankfurt am Main.
- Holstein, V. 1944. *Hvæpsevaage N., Pernis apivorus apivorus (L)*.
Hirschsprungs Forlag, Kopenhagen.
- Hustings et al 1985. *Vogelinventarisatie. Vogelbescherming, Zeist en*
Pudoc, Wageningen.

Kostrzewa, A. 1985. Zur Biologie des Wespenbussards (*Pernis apivorus*)
in Teilen der Niederrheinischen Bucht mit besonderen
Anmerkungen zur Methodik bei Greifvögeluntersuchungen. *Okol.*
Vögel 7: 113-134.

Münch, H. 1955. Der Wespenbussard. Neue Brehm Bucherei 151.
Ziemsen Verlag, Wittenberg Luthersstadt.

Porter, R.F., Christensen, S., Willis, I. & Nielsen, B.P. Vliegbeelden
van Europese roofvogels, KIM Baarn.

SOVON 1987. Atlas van de Nederlandse Vogels. SOVON, Arnhem.